

Учесници Треће интеркатедарске србистичке конференције – коју чине представници свих србистичких катедри на свим филолошким, филозофским, учитељским и педагошким факултетима у Србији, Републици Српској и Црној Гори, укључујући и представнике Института за српски језик САНУ, Института за књижевност и уметност у Београду, Одбора за стандардизацију српског језика, Друштва за српски језик и књижевност Србије и Завода за унапређење образовања и васпитања у Београду – једногласно су усвојили

ДЕКЛАРАЦИЈУ О ГРАНИЦАМА СРПСКОГА ЈЕЗИКА

Језичка идентификација композитног је карактера и почива на неколико параметара – (1) пореклу, (2) особинама и (3) припадању. Ови параметри могу се међусобно разилазити, чак и супротстављати. У том смислу, сваки језички систем треба посматрати дијахронијски и синхронијски. Иако се у стварности показује као најважнији последњи параметар, социолингвистички, за науку су једнако важна, ако не и важнија, прва два, лингвистичка. Исти принципи важе за народне говоре и књижевне језике. Зато неки идиоми који данас нису српски – могу бити од значаја за србистичку због свога порекла или особина, и не могу се искључити из историјских и дијалектолошких истраживања. За најранију прошлост народнога језика, као и за књижевне идиоми, који су везани за јасно одређену народну или националну заједницу – нема много недоумица. Проблеми наступају када треба утврдити однос између језичке и етничке или националне припадности за мноштво говора који су потекли из једног народнога језика, односно повезани су с њиме. На пример, Срби досељени у Жумберак преведени су преко Марчанске уније у гркокатолике, данас Хрвате који говоре источнохерцеговачким дијалектом; Шокци у Срему, досељени у сеоби патријарха Арсенија IV Јовановића Шакабенте као арбанашки Клименти, преко католичке цркве интегрисани су у хрватску нацију, прихвативши у међувремену шумадијско-војвођански дијалекат од оближњих Срба.

1. Српски језик у историји. Консолидација српскога државно-политичког простора у периоду VII–X века у источном пределу некадашње римске провинције Далмације, делимично и Доње Паноније и Горње Мезије дала је географски основ за формирање посебног српскога говорног типа, који ће се у периоду X–XI века диференцирати из познопрасловенског језика као старосрпски језик. На заокруженом простору настаће штокавски језички тип, управо српски – примарно везан за српски народ и његове земље. До средине XIII века српски ће у основним елементима бити јединствен. Етничким померањима или ојачаним контактима са суседима изазваним ширењем Србије и Босне у XIII–XIV веку прошириће се његова база. На великој и географско-политички рашчлањеној територији зачеће се елементи дијалекатских подела, који ће у сеобама XV–XIX века задобити изразитији карактер. Метанастасичка кретања, започета турским продором на Балканско полуострво дубински ће променити састав становништва од Вардара до Загребачке горе, Жумберка и Беле крајине. Штокавски говори су се стабилизовали на простору знатног дела садашње Хрватске, читаве Босне и Херцеговине (с Републиком Српском), готово целе Србије (с покрајинама) и пограничних зона у Бугарској и Северној Македонији. Постоје прекинути континууми и изолати (Италија, Словенија, Хрватска, Мађарска, Румунија, Бугарска, Северна Македонија, Албанија). Снопове српских изоглоса, односно дијалекте српскога језика једино је оправдано приказивати према стању из 1991. године, пре крупних етничких поремећаја на простору бивше СФРЈ. Видљиви су и

утицаји српскога језика у XIII–XVIII веку на суседне словенске идиоме (западна и средишња Северна Македонија, западна Бугарска). Миграције и разноврсни етнолингвистички процеси довели су до тога да је значајан део становништва који се служи српским народним језиком иступио из српскога националног корпуса или је прихватио штокавски никада се и не налазећи у овоме корпусу. Уз пуно уважавање савремених националних идентитета, српски језик као лингвистичка целина не може се доводити у питање. Треба имати на уму да је у немалом броју случајева национално-језичко (дијалекатско) разграничење могуће.

2. Књижевни и писани језици српске културе. У дефинисању књижевних језика мора се поћи од хомогене диглосије као вишевековног обележја српске писмености, односа у којем је књижевни језик схватан као виши стил, док је народни језик био нижи стил писане комуникације, што је доводило и до стварања средњег стила као својеврсног прилагођавања књижевног језика говорним моделима. На основу свих лингвистичких, етничких/националних, културолошких, политичких и социолошких параметара, приликом утврђивања историјских граница српских књижевних језика, односно књижевних језика код Срба (од времена постојања посебног српскога народног језика), морају се у обзир узети све њихове различите манифестације од XI до средине XIX века – од српкословенског (XI–XVIII век), рускословенског и руског (XVIII век), до славеносрпског и доситејевског типа језика (XVIII–XIX век). Исто важи и за писане језике наше културе, дубровачки и тзв. илирски или словински (XV–XVIII век).

3. Српски историјски извори. Извори за проучавање српскога народног језика и књижевних језика код Срба у хиљадугодишњој историји после прасловенске/старословенске епохе су различити, од несловенских до словенских: непосредни књижевни споменици сачувани су од XI века, а народни од XII века. Изворном домаћем корпусу припадају они споменици у којима је јасно истакнуто да су писани језицима српске културе, да се тичу Срба, затим споменици чији језик системски одговара овима, упркос локалним, регионалним или конфесионално-верским идентитетима или у одсуству било какве идентификације. Ови споменици су писани ћирилицом и другим писмима, на различитим теренима, писали су их аутори и писари разних вероисповести и бивали су намењени различитим заједницама.

4. Савремени српски књижевни (стандардни) језик. Када је о границама српскога језика реч, посебно место има књижевни или стандардни језик српски. Општепознато је да је почетак стандардизације и кодификације српскога књижевног језика везан за рад Вука Стефановића Караџића. Вук је у свом педесетогодишњем раду (1814–1864) извршио прву и стандардизацију и кодификацију српскога књижевног језика. Тај Вуков српски књижевни језик и правопис усвојен је у свим тадашњим државама и провинцијама где је живео језиком обједињен народ српски: Србији, Војводини, Хрватској, Црној Гори и Босни и Херцеговини. На свим тим просторима прихваћена су готово сва Вукова стандардизацијска и кодификацијска решења. Осим у једном случају: у случају Вукова назива језика. Тако се Вуков књижевни језик, који је за Вукова живота био именом само српски, после тога јавља и код Срба под именом српскохрватског/хрваткосрпског језика, а по његовом укидању распадом СФРЈ, још под четири имена: као хрватски, као бошњачки/босански, као црногорски, и као буњевачки језик.

Према свим научним лингвистичким критеријумима идентитета стандардног језика – (1) генетичком, (2) структурном и (3) комуникативном – та именом четири различита језика јесу исти заједнички лингвистички језик. То су, строго лингвистички гледано, само различите варијанте једнога истога лингвистичког Вукова и вуковског

српскога језика, са статусом политичких језика. Као једини с примарним статусом лингвистичког језика, а суштински непромењен у односу на привремену српскохрватску језичку фазу, он има пет варијаната именованих језицима као хипонимским терминима: српску, хрватску, бошњачку/босанску, црногорску и буњевачку – тако да се његове лингвистичке границе подударају с границама његових варијаната.

У Тршићу, 18–19. јун 2022.

Учесници Треће интеркатедарске србистичке конференције